

## A MAGYAR NÉPDALKIADVÁNY KÉRDÉSEI

Zenekultúránk fejlődésének egyik döntő feltétele a magyar népdalkincs minél teljesebb feltárása és hozzáférhetővé tétele nemcsak a zenei szakemberek, hanem a dolgozók legszélesebb rétegei számára. Ezért közvéleményünk fokozott érdeklődéssel várja előkészületben lévő nagy népzenei kiadványunkat és joggal veti fel a kérdést: mi a magyarázata annak, hogy a kiadvány még a mai napig sem jelent meg. Ezt a kérdést tárgyalja alább következő három cikkünk.

Zenészeink érdeklődése az utóbbi időben öröndetesen megnövekedett a magyar népzene iránt. A magyar népdalkiadvány sorsáról is sok szó esik újabban és nem mindenki tudja megérteni: mi hátráltatja, mi késlelteti a kötetek megjelenését.

Helyes és pontos választ csak Kodály Zoltán adhat erre a kérdésre, mert egyedül ő tudja áttekinteni az „egészét”, egyedül ő ismeri a teljes anyagot, ő tudja, mi hiányzik még és egyedül ő látja a rendezés hihetetlenül bonyolult problematikájának minden ágát-bogát. Ez a beszámoló éppen ezért nem tekinthető többnek, mint ízelítőnek, igen hiányos és tökéletlen vázlatnak az elvégzett és elvégzendő feladatokról.

Mindenekelőtt meg kell állapítanunk, hogy a népdalgyűjtemény megszületése a magyar zenetudomány történetében egyedülállóan jelentős esemény, nem néhány év, de egy fél évszázad gyűjtő- és kutatómunkájának gyümölcse. Nemcsak Magyarországon, de eddig sehol a külföldön nem készült méreteiben és teljességében ehhez fogható mű. Nagy lexikonok, vagy etimológiai szótárak évtizedekig tartó összeállításához hasonlíthatnánk legfeljebb, megtoldva azzal, hogy míg amazoknál a rendezés magától adódik, itt keresni, kutatni kell a legmegfelelőbb rendező elvet. A népdalgyűjtemény előkészítésével járó munka nagyságára egyébként jellemző, hogy a külföldi kiadványok is rendszerint csak évtizedekkel az anyaggyűjtés befejezése után jelenhettek meg.

A rendezés óriási problémájáról csak annyit, hogy Bartók a hat év alatt (1934–1940), amíg a Tudományos Akadémián dolgozott, többször átesoportosította a dallamokat, újból és újból megváltoztatta a maga-felállította rendet. Azóta csak tovább nőtt ez a probléma, hiszen a dallamok száma lényegesen gyarapodott. Bartók ugyanis még nem kapta kézhez Kodály, Lajtha és mások újabb, a 30-as évek végére és a 40-es évekre eső gyűjtéseit s csak részben ismerte a multszázadi és még régebbi nyomtatott vagy kéziratot anyagot. Ezeknek felkutatása 1940 óta vett nagyobb lendületet. Azt hiszem, nem kell bizonyítani, hogy az írásos anyag összehordása miért elengedhetetlenül fontos, hogy a gyűjtemény teljessége mennyire megköveteli ezt és hogy ez a munka milyen fáradságos és hosszadalmas, mily rengeteg könyvtári és múzeumi kutatás szükséges hozzá!

Az anyag összehordása természetesen nem merülhet ki a magyar dallamok összegyűjtésében. A kapcsolatok, a dallamok eredete, sőt a rendezés szempontjából éppoly fontos a külföldi, főként a szomszéd és rokon népek dallamgyűjteményeinek tüzetes áttanulmányozása. Elgondolható tehát, hogy maga az anyaggyűjtés és rendezés is páratlanul sokrétű és sok időt kívánó feladat.

Bartók hatéves munkájának súlypontját mégsem itt kell keresnünk. Ő — azt mondhatjuk — nem annyira az egészszel, mint inkább egy-egy dallam előkészítésével foglalkozott. Régebbi fonográf-lejegyzéseit pontatlannak tartotta és éppen ezért a fonográf-hengereket újból lehallgatta: „korrigálta” sajátmagát. Egy-egy ilyen Bartók-kézirat láttán szinte elképed az ember a végsőkig hatoló lelkiismeretesség és precizitás előtt, mellyel az előadás legfinomabb sajátságait, a dallam sok apró fodorzását, a ritmus minden ingadozását megrögzítette. Ehhez természetesen idő kell, sok idő, mint munkatársai, Rác Ilona és Kerényi György mondják, nem egyszer órákat töltött el egyetlen dallam lehallgatásával. Bartók távozása után Kodály ugyanezt tette, a maga fonográfos gyűjtésével.

1946-ban a kultuszkormányzat megbízta Nekolny Rezsőt, a kitűnő kótamásolót, hogy kezdje meg a dallamok rajzolását. Mikor már bizonyos kész anyag felhalmozódott, a korrektorok is munkába léptek. Meg kell világítanom, hogy mind a másoló, mind a korrektor olyan munkát végez, mely nem hasonlítható — mondjuk — egy zenekari partitúra másolásához, korrigálásához. A kéziratok, dallamfeljegyzések többsége ugyanis: valóságos keresztretjtvény. A Bartók-kéziratok különösképpen izgalmas és bonyolult rejtvények. Egy-egy erősen ornamens dallamban még akkor is nehéz kiigazodni, ha azt történetesen metszett kótával, nyomtatásban látja az ember. Hát még így! A variáns-jelzések, számok, csillagok, nyilak, különféle jegyzetek érdekében sokszor lehetetlen el nem tévedni; a két, sőt három kü önböző tintával történő javítások közül pedig néha valóságos felfedezés-számba megy, ha megtaláljuk az igazit, az érvényest. Korrigálás közben derült ki továbbá, hogy ugyanazt a zenei jelenséget egyik gyűjtő így, a másik amúgy jelezte. Különböző időben és különböző gyűjtőktől származó anyagnál ez természetes is. Így pl ugyanazt a tempót, amit a korábbi feljegyzések  $\frac{1}{8}$ -os ütemekbe tettek, a későbbi gyűjtések  $\frac{1}{4}$ -nek jelzik; lényeges eltérések, sőt ellentétek mutatkoznak továbbá az ornamens- és variáns-hangok, különféle csúszások, bizonytalan hangmagasságok, csuklások, ütemvonalak, nyolcadok összekötése (csoportosítása), előjegyzések, módosítások stb., stb. jelölésénél. Minél több dallamot vizsgálunk át ilyen szempontból, annál inkább halmozódnak, egyzersmind tisztázódnak a problémák. A cél: a jelzésrendszer egységesítése és racionalizálása.

Külön bonyodalom, hogy nem mindig egyértelmű egy-egy jelzés. Így is, úgy is megfejtethető, sokszor pedig megfejtethetlen. Ilyenkor, ha fonográfált dallamról van szó, természetesen újból meg kell hallgatni. Ha meg nincs fonográf-felvétel: hosszas vizsgálódás, okoskodás után úgy értelmezzük, ahogy azt a dallam karaktere, az énekes előadásmódja, a variáns-dallamok valószínűsítik.

A nagy gyűjtemény anyagának összehordása, rendezése, rajzolása és korrigálása mellett a legsürgősebb munka most a sorozat első kötetének, a gyermekjáték-dalok gyűjteményének előkészítése. Ezt a kötetet, mely 1000 körüli dallamszámmal jóval nagyobb lesz, mint gondoltuk, Kerényi György rendező sajtó alá. A maga nemében ez a kötet is egyedülálló a nemzetközi folklór-irodalomban. Semmi külföldi példa

nines, ami segíthetné a rendezésnek itt különösen bonyolult munkáját. A dalok terjedelmének sokféleségében és formai lazaságában, a játéktípusok és dallamok keveredésében, a dal-kontaminációk (különböző dallamok részeiből egygyé olvadt dalok) és dalsorozatok változatosságában nehezebb a tájékozódás, mint a formai szempontból szilárdabb és egységesebb „felnőtték” népdalaiban. Kerényi éppen ezért több szempontból is csoportosította a gyermekjáték-dalokat. Ezek közül legfontosabb talán az a katalógus, amely a dallamokban előforduló valamennyi kétütemes motívumot felsorolja, jelezve, hogy egy-egy motívum mely dallamokban található. Igen érdekes és értékes a játéktípusok katalógusa is, mert ez világít rá, hogy mi a kapcsolat az egyes játékok és az egyes dallamok között.

Utalni fog természetesen ez a gyűjtemény is a dallamok minden kimutatható rokonságára, forrására. Tüzetesen át kell ezért vizsgálni a teljes magyar népdalköltészetet és a külföldi gyűjteményekben is bűvárkodni, kutatni kell a variáns-dallamok után. Tekintettel arra, hogy a külföldi gyermekdal-gyűjteményekben a dallamok minden zenei rendszer nélkül következnek egymás után, ebben a kutatásban csak lassan: lépésről-lépésre, dallamról-dallamra lehet haladni, más szóval: minden egyes dalam tanulmányozására nagy gondot kell fordítani.

A gyermekjáték-dalok kötetének munkálatai mindazonáltal befejezéshez közelednek, s ha a technikai körülmények megengedik: a kötet még ez év tavaszán megjelenik.

Talán a fentiektől is kitűnik: mily bonyolult, szerteágazó munka a magyar népdalkiadvány előkészítése. Sokkal bonyolultabb és szerteágazóbb, mint ahogy ez a nagyon is hiányos beszámoló sejtetni engedte. A feladatok és problémák nagyságát egyébként csak az láthatja világosan, aki egy életet áldozott erre a munkára. Mi, többiek ehhez mértén csak kívülről tekinthetünk a hatalmas műre, s legfeljebb néhány részletkérdésben lehetünk otthonosak.

*Járdányi Pál*

\* \* \*

Tudományos és zenei életünknek nagyjelentőségű problémája a nagy népzenei kiadvány ügye. Idestova 50 esztendő is meghalad az az idő, amióta a magyar népzene kutatás az Európánál jobban, modernebbül folytatja a gyűjtés és feldolgozás munkáját s ennyi idő alatt nem sikerült elérnünk, hogy megjelenjék az az összefoglaló kiadvány, mellyel önmagunknak és a világnak tartozunk, mely más népek régebbi kiadványaihoz hasonlóan átfogó képet nyújtana a teljes magyar anyagról. Pedig ez a kiadvány az egész nemzetközi népzene-tudomány reprezentatív műve lenne, mely alaposságban, modern lejegyzési technikájában, rendezési és filológiai elveiben jelenleg egyedülálló és hosszú ideig példamutató lehetne. Tudományos kutatásunknak szinte nélkülözhetetlen alapja volna, mert a népzene anyagának oly jelentős része maradt eddig ismeretlen, másrészt az eddigi kiadványok anyagát már annyira feldolgozták, hogy csak ez az új, nagy anyag adhatna lökést a további munkának. De új ösztönzést adnának ezenkívül azok az új összehasonlíó és rendezési eredmények, melyek az utolsó 8–10 év folyamán gyűltek fel s egyelőre közöletlenek. Minthogy népzene-tudományunk ma egyik legfejlettebb, legelismertebb és legtöbb új eredménnyel kecsgettető tudományunk, meg kell adnunk minden lehetőt, hogy méltó módon és méltó keretben bontakozzanak ki eredményei.

A tudományos érdekeken túl azonban van kultúrpolitikai jelentősége is a kiadványnak. Előre vinné azt a fejlődést, mely zenei életünkben fokozatosan diadalra vitte a nép zenéjét, a nemzeti zene igazi alapját. Komoly hiányosság, hogy ezt a kincset még mindig nem tudtuk teljesen közkinccsé tenni, hogy csak az úttörők és egyes társaságok magán-erőfeszítésével került a közönség elé az is, amit eddig ismerünk, akár tudományos kiadványban, akár népszerűsítő füzetekben. Ez a helyzet megengedhető volt kapitalista társadalomban, de megengedhetetlen szocializmust építő társadalomban. Ilyen központi nemzeti kulturális kérdés csak a közösség szervezett gondosságának tárgya lehet.

Ez a gondoskodás azonban nemcsak arra kell, hogy a kiadvány megjelenjék, hanem arra is, hogy olyan legyen, amilyen a magyar népzene kutatás és a népi demokrácia tudományos színvonalához egyedül méltó: kifogás-alan, magasszínvonalú, modern, útmutató. Nem engedhetünk abból a színvonalból, amit Bartók: A magyar népdal-ának és Bartók—Kodály: Erdélyi Magyarság-ának színvonala, Bartók román kiadványai, vagy Kodály: Magyar népzene tanulmányának filológiai munkája jelent. És benne kell lennie mindannak, amit pillanatnyilag a kutatásból tudunk, hogy valóban mérföldkő legyen a mű a magyar és nemzetközi tudományban. Ezt a színvonalat természetesen nem tudományosan kell biztosítani, hiszen erre biztosíték a szerkesztő Kodály és egyedül ő biztosíték erre, hanem minden lehető meg kell adni, hogy ezt a tudományos munkát ne zavarják technikai akadályok. Ilyen nehézségek főleg a kótírás-klisékészítés körül vannak. Sajnos, megfelelő szakemberekben itt elég nagy a hiány s ez okozza minden ilyen természetű munka lassúságát. Itt lehet segíteni, lehetővé tenni annak a néhány embernek, aki ilyen munkára alkalmas, hogy teljes munka-erejét az ügynök szentelhesse. S ez vonatkozik a revízió és előkészítés munkáját végző zenész-szakemberekre is. Ha itt és egyéb anyagi-technikai szükségletekben megadjuk a lehető legtöbbet, akkor bizonyára hamarosan meglátjuk a várva-várt kiadványt. Csak egyet nem szabad: azt kívánni, hogy a tudományos színvonal rovására siessenek vele. Nem indokolhatja ezt az az érv sem, hogy elsősorban nem a nemzetközi tudomány várja, hanem a magyar nép. Mert a kultúrpolitikai szükségleteket az a kevésbé tudományosan közölt anyag is kielégítheti egy ideig, ami eddig megjelent s a további szükségleteket is ki lehet elégíteni ilyen anyag szaporításával. Viszont a tudományt — nem a „nemzetközít“, hanem a magyar tudományt — csak a százszázalékosan tudományos kiadvány fogja szolgálni. *Siettetni* kell tehát minden áron, de semmiképpen sem szabad *elsietni*. Legyen meg minél előbb, de olyan legyen, amilyennek lennie kell: tökéletes.

Vargyas Lajos

\* \* \*

A népdalkiadvány kérdését nem látnók helyes arányaiban, ha nem kultúrpolitikánk egészében mérnök fontosságát. Ahogyan most állunk a népdalgyűjtés és a gyűjtött anyag kiadásának problémáival, az még nagyrészt a mult öröksége.

A mult öröksége elsősorban azért, mert eredményeit egy majdnem félévszázados munka hozta létre. Mindannyian tisztában vagyunk azzal, milyen jelentőségű kiállítás volt Bartók Béla és Kodály Zoltán részéről 1906-ban a keleteurópai agrárproletár-forradalmak ide-

jén az emlékezetes 20 népdal megjelentetése, s az elébe írt bevezető. Jelentette ez a dátum egy hatalmas történelmű és élő zenei kultúra felfedezését, amelyről éppúgy nem tudta, nem akarta, nem engedte tudni hivatalos közvéleményünk, hogy van, mint ahogy nem ismerte és nem akarta ismerni a szegényparaszság egész sorsát, létezését és problémáit. Jelentette továbbá egy olyan zenei kultúra felfedezését, amely bebizonyította, hogy a kelet-európai népek sorsában, fejlődésében és érdekeiben az alapvető tényezők közösek, az ellentétek szitása pedig egyedül a kizsákmányoló osztályok érdekét szolgálja.

A hivatalos kultúrpolitika elég lassan ocsudott fel meglepetéséből. Nem látta át azonnal a fordulat jelentőségét, de meg nem is ért rá ilyen „apró” ügyekkel foglalkozni, bokrosodó gondjai között. Ebben az időben még „csak” a megtévesztett nagyközönség közönsével szemben kellett a népdalgyűjtőknek küzdelmüket folytatni. De a huszas évek elejére a hivatalos kultúrpolitika tervszerű ellenpropagandája is megtette a magáét. Kiderítette, hogy a parasztzene alacsonyrendű, főleg nem is magyar, hanem román, szlovák, délszláv, s aki ezzel a zenével egyáltalában szóbaáll, az csak hazaáruló lehet, „a trianoni Magyarország” irredenta érdekeinek árulója. A hazai hivatalosak nagyon is határozott állásfoglalását támogatták a romániai támadások, melyek a román elnyomó osztályok sovínizmusától tüzelten rohanták meg népdalmozgalmunkat, elsősorban magát Bartók Bélát. Felesleges volna tovább sorolni mindazokat a módokat, amelyekkel a magyar népdal törhetetlen híveinek munkáját a bel- és külföldi kormányzatok lehetetlenné akarták tenni. A végeredményt röviden leszögezhetjük: nem sikerült.

A népdalgyűjtés mozgalma Bartók és Kodály kezdeményezése után hamar megszervezte a maga lelkes vállalkozóinak csoportját, s megindult az a szívós és kitartó munka, amelynek eredményeül most lejegyzett és hengerre vett népdalok sokezei várnak kiadásra, amelynek eredményeül zenei nevelésünk egyik alappillére most már népzenénk megismertetése, a köztudatban jónéhány száz népdal forog, s népdaltudományunk világviszonylatban is az úttörő kezdeményezéseket megillető megbecsülést és előkelő tudományos rangot szerzett.

A zeneszerzés terén szintén forradalmi erejű megnyilatkozás volt az a fordulat, amit Bartók és Kodály indítása és következetes zeneszerzői magatartása eredményezett. Ennek nyomán vált nyilvánvalóvá a századforduló kulturális rothadásának káoszában, hogy a zenét nem impresszionista színpompa, nem neoklasszikus visszakerődzések, nem expresszionista önmutogatás és nem is formalista spekulációk keltik új életre, hanem egyedül a dallam megújítása, a népzene egészséges anyaga. Azok, akik a gyűjtésben fegyvertársakká váltak, a komponálásban is kitartottak a népzene mellett és különösen az énekes zene területén igen komoly és világviszonylatban jelentős irodalommal mentek elébe zenekultúránk fejlődésének.

Az eredmények felmérése után azonban meg kell állapítanunk azokat a károkat is, amiket félfeudális múlt társadalmunk államrendjének kultúrpolitikája okozott, s amelyeknek öröksége éppúgy ránk szállt, mint a felsorolt eredmények. Ez a kártevés alapvetően abban mutatkozik és abban érezteti hatását, hogy a népdalgyűjtés és publikálás egyméhány lelkes tudós és muzsikusz magánjellegű fáradozása maradt mindvégig.

Ezért nem folyt rendszeresen a népzene-tudósok utánpótlásának nevelése, ezért nem áll rendelkezésünkre egyetlen hivatalosnak és



rendszeresnek tekinthető kimutatás sem arról, hogy hol folyt már gyűjtés, hol nem, hol mi a teendő a gyűjtés terén. Ezért szállt sírba a feljegyzések megfejtésének egy sereg titka Bartók Bélával és ezért kell azokat verejtékes munkával újra megfejtetni. Ezért történhetett az meg, hogy a népdalok publikálása tudományos rendszerességgel még nem indult meg, és hogy ami eddig köztudomásúvá vált a népdalok közül, az magánkiadók üzleti vállalkozásaként megjelent, rendszerint egy a gyűjtött anyag nagyságához mérten szűk körben mozgó dallamanyagot közreadó kis népdalgyűjteményekben jutott el a közönséghez. Hogy a népdallamítás iskolai tantervünkben annak idején helyet kaphatott, az is főleg Kodály Zoltán személyes munkájának és tekintélyének s egy bizonyos belső és külső közvélemény nyomásának köszönhető.

A szocialista kultúrának szüksége van a népdalanyag pontos és megbízható tudományos közlésből származó ismeretére. Szüksége van nemcsak azért, mert egy nép történelmének is nagyon értékes dokumentumai, kulturális hagyományai, hanem azért is, mert a szocialista művészetnek a nép tulajdonának kell lennie. Márpedig — a zene területén maradván — ilyen, az egész népnek szóló, maradandó értékű zenei stílus kialakításában légvárakat építenénk, ha nem vennék figyelembe parasztságunk zenei kifejezőmódját, nem használnák ki páratlan gazdagságú dallamkincsét. Annyival inkább erre vagyunk utalva, mivel társadalmi fejlődésünk ismert sajátos körülményeinél fogva városi viszonylatban ilyen tágabb értelemben népzenei nevezhető hagyományokra nem támaszkodhatunk.

Itt tartunk tehát ebben a pillanatban egész sor komoly eredménytel a hátunk mögött, egyfelől egy egyre sürgetőbbben jelentkező kultúrpolitikai igénnyel a népdalgyűjtés eddigi anyagának tudományos rendszerességgű közlésére, másfelől egy csomó lenyűgöző, gátló és tehetetlenítő örökségével a mult rendszer sorvasztó politikájának. Tökéletesen megértjük mindazokat a nehézségeket, amiket Járdányi Pál lelkiismeretesen, őszintén és teljes szakértelemmel feltárt. Végző következtetéseikben azonban mégsem adhatunk igazat fejtegetéseinek. Beszámolójából ugyanis egy bizonyos csüggeteg alaphang esendül ki, amely a gyűjtemény teljes kiadásának lehetőségét évtizedek távolába halasztja. Különösen veszélyes a magyar nyelv szótárának munkálataival való összehasonlítása, mert kulturális életünknek éppen ez a szótár egyik legszégeyenteljesebb lucaszéke.

Hangsúlyozzuk, a kiemelt ellentét az igény és a lehetőségek közt valóban fennáll! De nagyonis a mult szemével néznők a kérdést, ha ebből azt következtetnők, hogy tehát igényeinkről lemondunk és megvárjuk, míg a rendelkezésünkre álló kevés munkaerővel, hosszú töprengések után, évtizedek mulva összeáll a gyűjtemény. Ellenkezőleg: igényeink fenntartása mellett minden erővel azon kell lennünk, hogy ez a fekvő kincs, ez a holt töke minél előbb bekapcsolódjék hiteles kiadása segítségével kulturális vérkeringésünkbe. Kell, kell és harmadszor is kell a gyűjtemény, és ha azokra a példákra gondolunk, amikor a társadalom fejlődése szinte megoldhatatlannak látszó tudományos feladatok csodálatosan gyors megoldását kényszerítette ki tudósaiól (francia enciklopédisták; a szocializmus ideológiájának tudományos alapvetői), meg lehetünk róla győződve, hogy az adott kultúrpolitikai lehetőségek és szükségyszerűségek a népdalkiadványt is létre fogják segíteni. Ebben az esetben annál több reményünk van erre, mert mint hozzászólásunk elején felsoroltuk, további munkánk nagy eredmények sorára támaszkodhatik.

Egyetértünk Járdányi Pállal abban is, hogy a gyűjtemény rendezése hallatlan tudományos felelősség terhét rója a kiadási munkálatokat végző szakemberekre. De ez a tudományos felelősség elsősorban népünkkel szemben terhelő, amely várja, már évtizedek óta nagyon várja ezt a kiadványt, mint a mindennapi kenyeret, nem pedig egy nemzetközi tudományos közvélemény felé, amelynek esetleg néhány évnyi halogatással gondosabb és esiszoltabb gyűjteményt tudnánk kényes rendelkezésére bocsátani. Csakhogy ez a kiadatlan massa gátolja a további gyűjtés egyre sürgetőbb feladatainak szervezett megoldását, mert titokban tart egy sereg adatot, amire a következő gyűjtéseknek támaszkodniuk kell; a halogatással a történelmi pillanat aktualitását is elszalaszthatjuk és az így okozott kárt többé nem tehetjük jóvá.

*Ujfalussy József*

\*

Fenti cikkekkal a vita nem zárult le; a népdalkiadványunk kapcsán felmerült vitás kérdések tisztázásához további hosszászólások sorának kell hozzájárulnia. Az egyetlen kielégítő lezárást természetesen csak a kiadvány első kötetének mielőbbi megjelenése jelentheti.